

діяльність, реалізує діалог і взаємодію між тими, хто управляє, та тими, ким управляють» [8, с. 5].

Отже, значення комунікативної функції політики дедалі зростає під впливом розгортання процесів становлення інформаційної цивілізації. Царина політичної комунікації в останні десятиріччя зазнала суттєвих змін, що було зумовлено у тому числі й трансформацією самої політики. Можна стверджувати, що політична комунікація та ті зміни, які спостерігаються у царині її функціонування, є своєрідним індикатором стану політичного життя у тому чи іншому суспільстві. Так, на нашу думку, домінуючі у певній державі напрямки здійснення політичної комунікації багато в чому вказують на характер політики в цілому, тому дослідження у даному напрямку мають бути продовжені в майбутньому.

Література:

1. Гаджиев К.С. Введение в политическую философию. Учебное пособие. – М.: «Логос», 2004. – 336 с.
2. Гомеров И.Н. Государство и государственная власть: предпосылки, особенности, структура. – М.: ООО «Издательство ЮКЭА», 2002. – 832 с.
3. Политология: Политическая теория, политические технологии: Учебник для студентов вузов / А.И. Соловьев.—М.: Аспект Пресс, 2005. – 559 с.
4. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період: Монографія / За ред. С.І. Здіорука.—К.: НІСД, 2006.—403 с.
5. Ольшанский Д.В. Политический PR.—СПб.: Питер, 2003. – 544 с.
6. Тимофеева Л.Н. Политическая коммуникативистика: проблемы становления // Полис. – 2009. - № 5. – С. 41 – 54.
7. Шевченко А.В. Устойчивость политической системы: «человек коммуникативный» против «человека политического» // Полис. – 2009. - № 5. – С. 68 – 83.
8. Трошихин В.В., Теплов В.М. Культура политического процесса. Учебное пособие. – М.: Издательство РДЛ, 2001. – 224 с.

Панченко Тетяна Василівна,
докторант кафедри політичних наук
НПУ ім. М.П. Драгоманова

УДК 321.015

ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПУ СУБСИДАРНІСТІ В ПОЛІТИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ФЕДЕРАЛІЗМУ

У статті здійснена спроба відтворення еволюції ідеї субсидіарності як принципу врядування на основі аналізу концепцій європейського федералізму Й. Альтузіуса, П. Прудона, О. Марка, А. Данд'є, Р. Арона, Д. де Ружмона, Ж. Моне та А. Спінеллі. В результаті чого доведено, що в філософії федералізму та практиці регіоналізму принцип субсидіарності утверджує універсальні основи легітимації для влади будь-якого рівня, відповідаючи за максимальне дотримання інтересів громадян та рівнів управління, що до них наближені.

Ключові слова: субсидіарність, європейський федералізм, регіоналізм.

В статье осуществлена попытка воссоздания эволюции идеи субсидиарности как принципа управления на основе анализа концепций европейского федерализма Й. Альтузиуса, П. Прудона, О. Марка, А. Дандье, Р. Арона, Д. де Ружмона, Ж. Моне и А. Спинелли. В результате доказано, что в философии федерализма и практике регионализма принцип субсидиарности утверждает универсальные основы легитимации для власти любого уровня, отвечая за максимальное соблюдение интересов граждан и максимально приближенных к ним уровней управления.

Ключевые слова: *субсидиарность, европейский федерализм, регионализм.*

The article deals with the problem of recreation of subsidiarity evolution idea as a government principle on the basis of European federalism conceptions of J. Althusius, P. Proudhon, O. Mark, A. Dand'e, R. Aron, D. de Rougemont, J. Monnet and A. Spinelli. As a result it is proved that a principle of subsidiarity asserts the universal bases of legitimation for any level of power in both federalism philosophy and regionalism practice, answering the purpose of maximal observance of interests of citizens and nearest to them levels of government.

Key words: *subsidiarity, European federalism, regionalism*

Останні десятиріччя принцип субсидіарності як критерій «уряду, що максимально наближений до громадян» привертає увагу політичних діячів та представників наукової спільноти у зв'язку принаймні з двома тенденціями світового політичного розвитку. З одного боку, до принципу субсидіарності звертаються в контексті розбудови Європейського Союзу, де він вже сьогодні визначає розподіл певних компетенцій між структурами ЄС та державами-членами та розглядається як основа втілення в життя концепції Європи Регіонів. З іншого боку до нього звертаються окремі країни в контексті адміністративної реформи, вдосконалення системи державного управління та місцевого самоврядування. Останнє особливо актуально для країн – нових членів ЄС та тих країн, для яких європейська інтеграція є стратегічним пріоритетом. Одночасне захоплення ідеєю субсидіарності в контексті розвитку обох цих тенденцій та певний скепсис з приводу дієвості відповідного принципу, який частіше висловлюється по відношенню до перспектив ЄС, підживлює науковий інтерес до даної доктрини, у тому числі до еволюції її розвитку в європейській політичній традиції.

Спроби дослідження еволюції ідеї субсидіарності здійснювались японським фахівцем з європейського будівництва К. Ендо, німецьким політичним філософом Г. Отфрідом, норвежським політологом А. Фоллесдалем, а також російськими дослідниками С. Большаковим, Г. Бікуловою, Є. Каракуляном та ін. Деякі з цих авторів історичну еволюцію доктрини субсидіарності відтворюють, починаючи з античності на основі праць Аристотеля (Г. Отфрід, С. Большаков), решта – починаючи з часів раннього Нового часу, звертаючись до концепції субсидіарно структурованого суспільства Й. Альтузіуса. Й перші, й другі особливу увагу приділяють соціальній католицькій доктрині, якій належить перше офіційне тлумачення принципу субсидіарності, та лише згадують про внесок федералістської європейської традиції у розвиток відповідної ідеї. В результаті чого у науковій літературі еволюція субсидіарності як принципу соціальної етики отримала більш менш ґрунтовне осмислення, а еволюція субсидіарності як принципу філософії врядування представлена доволі фрагментарно, хоча саме в контексті організації відносин різних рівнів врядування точиться сучасний дискурс навколо концепту «субсидіарність».

Метою даної статті є відтворення еволюції ідеї субсидіарності як принципу врядування, яка безпосередньо пов'язана з історією європейського федералізму. В результаті чого буде здійснена спроба визначити місце і роль принципу субсидіарності в філософії та практиці федералізму.

Передусім зазначимо, що ідейні передумови субсидіарності, що закладені у працях Платона, Аристотеля, Альтузіуса та лібертаріанців - Джона Локка, Шарля Луї Монтеск'є, Вільгельма фон Гумбольдта, мають надзвичайну цінність для сучасних трактувань принципу субсидіарності. У працях цих авторів були закладені ідеї, що усі спільноти є додатковими (субсидіарними) до особи, що більша, новоутворена спільнота або спільнота вищого рівня є додатковою (субсидіарною) до меншої, раніше утвореної спільноти або спільноти нижчого рівня, що пізніше було названо принципом субсидіарності. Лише з появою католицьких трактувань субсидіарності, які було сконцентровані навколо природних спільнот – церкви, професійних груп, сім'ї, які є не територіальними за своєю природою, відбувається концептуальне розрізнення на не територіальну (горизонтальну) на територіальну

(вертикальну) субсидіарність, тобто як принцип суспільної організації, що діє у суспільних відносинах, та як принцип врядування, що діє в управлінських відносинах.

У межах нашого дослідження нас цікавить застосування концепту «субсидіарність» як характеристики організації відносин різних рівнів врядування («вертикальний» аспект), яке стає можливим у зв'язку з розвитком ідеї європейського федералізму. Й хоча теоретик держави Йоганес Альтузіус у своїй праці «*Politica Methodice Digesta*» (Політика методично викладена, 1603), не робить чіткого розмежування між територіальними та нетериторіальними спільнотами, надаючи усім певне місце в суспільній ієрархії, саме його вважають засновником першої теорії федералізму. Це пов'язано з тим, що автор концепції субсидіарно структурованого суспільства уперше вложив у термін «федералізм» посправжньому політичний смисл, розглянувши транзакції суспільних груп і корпорацій, що базуються на спільній згоді учасників, як основу спільного проживання на одній території («право співжиття від лат. «*jus sim-bioticum*»). Свою модель організації держави і суспільства, яка являє собою амальгаму політичних асоціацій, заснованих на згоді та побудованих знизу, де дисперсія влади відбувається як функціонально, так й територіально, Альтузіус фактично протиставив централізованій статичній державі Бодена, зазначає М. Бюргес [1, р.7-8]. Кожний більш великий союз, складається згідно Альтузіусу, з корпоративних єдностей більш тісних союзів. Відповідно держава як вища правова сила наділяється новими властивостями і функціями, але її право обмежено правами союзів, що її складають.

Дійсно, концепція субсидіарно структурованого суспільства Альтузіуса мала надзвичайну цінність для подальшого розвитку теорії федералізму. Якщо погодитися з думкою М. Миронюка, що усі сучасні, й давні теорії федералізму можна поділити на дві групи: доктрини, що розглядають федералізм як владну парадигму та фокусують увагу на принципах побудови держави, тобто на питаннях політико-правового статусу, повноважень та компетенції федерації та її складових частин, та теорії, що концептуалізують досвід побудови та розвиток федерацій «знизу», де федералізм виступає як тип суспільних відносин, системоутворюючий принцип політичного та соціального об'єднання індивідів та їх груп з метою забезпечення свободи та підтримки суспільного порядку [2, с. 98], то очевидно, що концепція Альтузіуса дала початок теоріям другої групи.

Хоча передумови європейського федералізму традиційно пов'язують з працями У. Пенна «Досвід про теперішній й майбутній мир в Європі» (1693), Ж.-Ж. Руссо «Судження про вічний мир» (1761), І. Канта «До вічного миру» (1795), закладене Альтузіусом розуміння федералізму отримало розвиток лише в концепції вільного федералізму відомого персоналіста та анархіста П'єра-Жозефа Прудона. Будучи противником держави, Прудон розглядав федералізм як своєрідний компроміс між антиетатизмом та етатизмом. У своїй праці «*Du principe federatif*» (Принцип федерації, 1863) він пропонує модель суспільства, що складається з автономних співтовариств, об'єднаних на основі добровільного контракту. Свою модель суспільства Прудон, по суті, вибудовує на основі субсидіарності, вважаючи, що влада повинна бути розділена таким чином, щоб бути якнайближче до рівня вирішення проблеми. Він писав про багаторівневе суспільство, яке починається з людини й «поверхами» якого є сім'ї, групи, економічні об'єднання, місцеві співтовариства й далі – аж до всеосяжної транснаціональної федерації (або конфедерації конфедерацій) [цит. за 3]. Прудон, так саме як його попередник Альтузіус, не поділяв боденовське уявлення про неподільність суверенітету. Через це його праці пізніше були покладені в основу «інтегрального федералізму» та європейського федералізму в цілому.

Вихідним пунктом інтегрального федералізму, засновником якого вважають французького письменника і філософа Олександра Марка (1904-2000) є багаторівнева людина як член різних об'єднань, груп, інститутів та союзів, відповідно розгляд людини лише в одній з цих її функцій означає насильство над цією людиною. Інтегральний (або глобальний) федералізм, який отримав розвиток також у працях А. Данд'є та Р. Арона, розглядає державу з її вузьконаціональними інтересами та політикою протекціонізму як

основну причину гальмування економічного прогресу суспільства. Він втілює в собі сукупність організаційно-структурних принципів, спрямованих на раціоналізований розподіл компетенцій політичної влади та виробничих ресурсів різних груп у середині чинних суспільств, ставлячи за мету протистояння зростаючій концентрації влади в руках політичної та технократичної еліти [див. 4].

Прихильником інтегрального федералізму можна по праву вважати швейцарського філософа, культуролога та громадського діяча Дені де Ружмона (Denis de Rougemont, 1905-1985). У своїх працях він обстоював традиційні християнські цінності та ідеали європейського гуманізму і вбачав у них основу для майбутньої європейської федерації. У праці «Відкритий лист до європейців» (1970 р.) він демонструє своє бачення європейського федералізму як «методу єдності у розмаїтті, що радикально протилежний до методу єдності через одноманітність, якою вона [Європа] була за часів Людовика XIV, Якобінців, Наполеона та наших тоталітарних Держав різних кольорів» [5].

Праці швейцарського філософа, зазначає російська дослідниця І. Бусигіна, звучать майже як реквієм традиційній національній державі, адже подолання державних рамок, згідно з де Ружмоном, доцільне з усіх точок зору. Національні держави застаріли: вони занадто малі й занадто великі водночас. Занадто малі, оскільки не в змозі гарантувати своїм громадянам безпеку і брати активну участь у світових справах. Занадто великі, позаяк не можуть забезпечити адекватного розвитку всіх складових їх районів і дати можливість громадянам бути ефективними учасниками громадського життя [6]. Тому під створенням Європи філософ розуміє «руйнацію Держави-Нації на користь регіонів, з одного боку, та їхню федерацію, з іншого. Ці дві додаткові реалії мають на меті не колективну могутність, а якнайбільшу свободу людей» [5], доводячи тим самим, що у класичному ланцюжку розвитку «залежність-незалежність-взаємозалежність» європейці наближаються до третьої стадії.

Праці де Ружмона яскраво демонструють, що європейський федералізм був та залишається чимось більшим ніж просто рухом за об'єднання існуючих національних держав Європи. Це рух насамперед за введення принципів субсидіарності в політичне життя європейського континенту. Інакше кажучи, об'єднання Європи мислилося де Ружмоном та іншими політичним та громадськими діячам післявоєнної Європи насамперед як результат децентралізації європейських держав. Тому, як в середині минулого століття, так й сьогодні, чимало федералістів закликають відмовитися від абсолюту держави-нації, яка має укласти союз з такими ж державами, віддавши частину своїх повноважень «вгору» загальноєвропейським структурам й «униз» структурам регіонального й місцевого самоврядування. Не випадково на етапі утворення загальноєвропейських структур здобуло значну популярність гасло «Об'єднана Європа буде Європою регіонів, а не національних держав» та обговорювались різні моделі формування Європи Регіонів від помірно до радикально регіоналістської.

Іншими провідниками ідеї європейського федералізму виступали чинні політики, яких по праву називають батьками-засновками ЄС – Жан Моне (Jean Monnet) та Алтьєро Спінеллі (Altiero Spinelli). Ж. Моне був прихильником функціональних методів утворення європейської федерації, прагнучи до досягнення миру та добробуту шляхом поступової інтеграції. Відповідно будівництво союзу передбачалось сектор за сектором, починаючи з видобутку вугілля та виробництва сталі та закінчуючи економікою в цілому з тим, щоб в результаті був утворений політичний союз. А. Спінеллі, будучи прихильником класичного федералізму, відстоював політичні аспекти інтеграції, тобто об'єднання Європи на основі федералістського принципу з підпорядкуванням національних та регіональних органів управління спільним наднаціональним структурам. Фактично йшлося про утворення на міжнародному рівні інституційної структури національної держави з центральними федеративними інститутами, які б копіювали національну державу. [7, с. 191-192].

Отже, європейські федералісти, ставлячи за мету створення європейської федерації, неоднаково уявляли цю будову, пропонуючи різні методи її створення. Хоча усіх їх об'єднує

неприйняття абсолютного суверенітету національної держави, лише прихильники інтегрального федералізму, будучи безпосередніми нащадками Прудона, закликали до усунення національних держав, передаючи їх функції на регіональний та субнаціональний рівні. Інші були досить далекі від таких закликів, підкреслюючи лише необхідність такої трансформації держави, в ході якої вона б виходячи з ідеї субсидіарності перетворилась в одну з сходин вертикальної організації людської спільноти.

Це підтверджує думку висловлену російським дослідником О. Аболіним, що федералізм не є ні «централістською», ні «децентралістською» (тим більше не сепаратистською) ідеологією. Його особливість у тому, що він пропонує спосіб об'єднання «централізму» й «децентралізму», що традиційно протистоять один одному, на основі принципів кооперації, інтеграції та субсидіарності. В політичні філософії федералізму саме субсидіарність відіграє роль «противаги», що нейтралізує безпеку встановлення режиму особистої влади або іншої форми бюрократичної диктатури. Керуючись принципом субсидіарності, федералісти вважають можливим досягти чіткого розмежування компетенцій та повноважень рівней влади, не дозволяючи жодному з них набути гіпертрофованого значення [8, с. 143], чи то обмежуючи компетенції організації вищого рівня відносно організації нижчого рівня до тих пір, поки організація нижчого рівня здатна досягти своєї мети задовільно (негативна концепція субсидіарності), чи то надаючи допомогу з боку більш високих організацій у разі необхідності (позитивна концепція субсидіарності). Причому саме до негативної концепції субсидіарності, тобто до принципу субсидіарності як противаги встановлення надмірної централізації загальноєвропейських структур неодноразово звертались в процесі європейської інтеграції, що підтверджує К. Ендо у своїй праці «Принцип субсидіарності: від Йоганеса Альтузіуса до Якобса Делора» [див. 9]. Так, відомий соціолог Р. Дарендорф, будучи європейським комісаром, у своїх статтях 1971 року вказує на принцип субсидіарності саме як противагу надмірної концентрації влади європейськими структурами. Аналогічний смисл вкладається у принцип субсидіарності на етапі обговорення доповіді Лео Тиндемаса у 1975 році тощо. Навіть у Договорі про утворення Європейського Союзу 1991 року принцип субсидіарності застосовується як принцип обмеження повноважень союзу заради компенсації їх збільшення, які дають інші положення.

Розвиток ідей європейського федералізму на основі субсидіарності стимулював зміцнення чинних європейських федерацій та процеси федералізації в окремих унітарних країнах. Саме субсидіарність в філософії федералізму нерозривно пов'язує «міжнародний» та «внутрішній» аспекти федералізму. Ідея субсидіарності не дозволяє бути федералістом лише у зовнішньому або внутрішньому просторі. Адже в першому випадку, зазначає О. Аболін, відкривається дорога тоталітаризму та виникає загроза компрометації самої ідеї загальнолюдської єдності, у другому – федералізм ризикує перетворитися з стратегічної мети в тактичний прийом, за допомогою якого велика держава намагається приборкати сепаратизм або малих націй, що входять до її складу [8, с. 143-144]. Навіть в контексті певної федеративної держави федералізм означає добровільну передачу суб'єктами федерації частини суверенітету федеральному уряду, а принцип субсидіарності, навпаки, відповідає за максимальне дотримання інтересів субрівня федеративної держави. Отже, концентрація на федералізмі, без субсидіарності, несе в собі загрозу перетворення федерації на централізовану державу, дуже далекої від демократії.

Не скільки федералізм, скільки субсидіарність як прагнення прийняття рішень на максимально наближеному до громадян рівні (негативна концепція субсидіарності) була сприйнята європейською спільнотою та стала основою для чисельних регіональних рухів в країнах Європи. Розділяючи й розбудовуючи концепцію інтегрального федералізму, регіоналісти виступили проти зростаючої бюрократизації й неефективності централізованої держави. Фактично регіоналізм, заснований на ідеї субсидіарності, став найважливішою формою боротьби за демократію в європейських державах, виступивши проти бюрократичних післявоєнних режимів і поставивши на порядок денний питання про кардинальне перетворення національної держави, наближення її політичних структур до

суспільства й людини. В основі регіоналізму лежала найважливіша вимога демократії — досягнення локального самоврядування на рівні регіонів, міст, сільських громад тощо.

Прагнення до регіональної автономії між іншим підживлювалося усвідомленням власних, відмінних від інших, інтересів окремих територій, яке стало відчутним з переходом до постіндустріальної стадії розвитку суспільства. Як зазначає відомий американський соціолог Е. Тоффлер, «всупереч загальноприйнятій думці, регіони й місцевості аж ніяк не стають однаковими, а прагнуть усіляко підкреслити наявні відмінності... Ці відмінності скоріше будуть глибшати, чим стиратися під впливом нової економіки, яка виступає проти однорідності, проголошеної в епоху «фабричних труб» [10, с. 295]. До цього можна додати, що доіндустріальна та індустріальна стадії розвою цивілізації не мали потреби в регіональному облаштуванні суспільства, актуалізації множинності організаційно-територіальних принципів його побудови. Тому розвиваючись у другій половині минулого століття на основі історичних регіонів з їхніми культурними, мовними, історичними й економічними особливостями, регіоналістські рухи в багатьох європейських країнах привели до серйозних структурних змін у системі розподілу державної влади. Регіоналізм, зазначає А. Мальгін, знаменував собою залучення в політичне й культурне життя, просторів і людей, які традиційно перебували на периферії не тільки своїх держав, але й власного розвитку. Багато західних дослідників трактують регіоналізм як «повстання провінції», яка більш не бажає миритися зі своїм другорядним положенням у національній державі й вимагає рівності ролей [див. 11].

Зростаюче прагнення до більшої автономії «знизу» досі значною мірою підживлюється процесом європейської інтеграції, що підтверджує популярність концепції Європи Регіонів. Інтеграція й регіональний федералізм доповнюють один одного. У багатьох національних державах прагнення до регіоналізму не може бути реалізоване без імпульсу ззовні у силу певного консерватизму й небезпеки переростання регіоналізму в сепаратизм, а інтеграція без регіоналізму містить загрозу бюрократизації центральних інститутів ЄС, а також подальшого поглиблення поділу районів на елітарні та другорядні.

Таким чином, в результаті перенесення ідеї субсидіарності з не територіальних та територіальних суб'єктів за допомогою федералізму, вона стає важливішим принципом філософії врядування. Субсидіарність як принцип філософії врядування, зазначає О. Гюфе, нагадує нам, що «політична влада не походить з гори аби як милість бути переданою на нижчі рівні. Вона походить знизу, від *civitas* і передається державі тільки за умови, що вона бути служити *civitas*» [12, с. 113]. Саме тому ідея субсидіарності стала основою для тих федеративних концепцій, які розуміють федералізм передусім як тип суспільних відносин, системоутворюючий принцип політичного та соціального об'єднання індивідів та їх груп з метою забезпечення свободи та підтримки суспільного порядку. У такому розумінні федералізм стає чимось більшим, ніж принцип територіально-державного устрою, а набуває чинності ідеології багаторівневих відносин, що може бути сприйняття у державах з будь-якою формою територіального устрою та міждержавних об'єднаннях. Вертикальна субсидіарність, що виступає провідним принципом філософії урядування утворює наступні основи легітимації для влади будь-якого рівня: по-перше, людина є граничним критерієм для влади будь-якого рівня; по-друге, влада будь-якого рівня може бути легітимною лише субсидіарно; по-третє, функції чи певні повноваження передаються на вищий рівень тільки за умови, що якщо він буде охоплювати ті завдання, які структури нижчого рівня не можуть виконати самостійно.

Підводячи підсумки здійсненою нами спроби відтворення еволюції субсидіарності як принципу врядування, починаючи від XVII сторіччя до наших днів, можна зазначити наступне:

По-перше, ідея субсидіарності та теорія федералізму має спільне джерело походження, яким виступає вчення Альтузіуса про субсидіарне структуроване суспільство. Це вчення дало початок концепціям федералізму, як розуміють останній як тип суспільних відносин, системоутворюючий принцип політичного та соціального об'єднання індивідів та

їх груп з метою забезпечення свободи та підтримки суспільного порядку. Подальший розвиток ідея субсидіарності отримала в концепції вільного федералізму Прудона, інтегрального федералізму О. Марка, А. Данд'є, Р. Арона та Д. де Ружмона. Керуючись принципом субсидіарності, ці автори закликали до подолання державних кордонів та передання державних функцій на наднаціональний та субнаціональний рівні. У менш радикальний спосіб субсидіарність сприйняли батьки-засновники Європейського Союзу Ж. Моне та А. Спінеллі, які хоча й відстоювали різні шляхи утворення європейської федерації, були єдині у розумінні необхідності такої трансформації держави, в ході якої вона б перетворилась в одну з сходинок вертикальної організації людської спільноти.

По-друге, звернення до поглядів європейських федералістів демонструє, що в політичній філософії федералізму субсидіарність відповідає за максимальне дотримання інтересів громадян та рівнів управління, що максимально до них наближені. Вона нерозривно пов'язує «міжнародний» та «внутрішній» аспекти федералізму, не дозволяючи бути федералістом лише у зовнішньому або внутрішньому просторі. Через це саме субсидіарність, а не федералізм стала ідейною основою для чисельних регіональних рухів в країнах Європи, які прагнули кардинального перетворення національної держави, наближення її політичних структур до суспільства й людини й багато чого досягли в цьому смислі.

По-третє, ідея субсидіарності, яка утверджує універсальні основи легітиматії для влади будь-якого рівня, сьогодні має усі можливості набути ваги загального принципу філософії врядування, який може бути застосований у державах з будь-якою формою територіальною устрою та наддержавних утвореннях за умови орієнтації цих держав та наддержавних об'єднань на демократію. Дотримання принципу субсидіарності нейтралізує можливі негативні наслідки регіоналізму та космополітизму, унеможливлюючи перетворення регіоналізму на сепаратизм, а космополітизму на прагнення до одноманітності світових соціальних структур, економіки та культури.

Література:

1. Burgess M. Federalism and European Union : the Building of Europe 1950-2000 / Mihael Burgess. — London and New York: Routledge, 2000. — 285 p.
2. Миронюк М. Г. Человеческое измерение федерализма. Федералистские теории и тенденции развития федеративных отношений в России / М. Г. Миронюк // ПОЛИС. — 2003. — № 3. — С. 98—108.
3. Бусыгина И. М. Европейский Союз: новые измерения концепции суверенитета / И. М. Бусыгина // Политическая наука : Сб. научных трудов / РАН. ИНИОН. — М., 2005. — С.47—69.
4. Roemheld L. Integral Federalism. Model for Europe — a Way Towards a Personal Group Society. Frankfurt / M.-Bern-New York-Paris, 1990.
5. Дені де Ружмон: «Відкритий лист до європейців» — програмні міркування європейського інтелектуала [Електронний ресурс] — Проект «Візія». — Режим доступу: <http://www.management.com.ua/vision/>
6. Бусигіна І. Сучасне й майбутнє «Європи регіонів» (проблеми європейського регіоналізму) [Електронний ресурс] / Ірина Бусигіна // Незалежний культурний часопис І. — 2001. — № 1. — Федеративна республіка Україна. — Режим доступу до журн.: <http://www.ji.lviv.ua/n23texts/busygina.htm>
7. Коваль В.С. Федералістська концепція європейської єдності як методологічна основа дослідження конституційного устрою Європейського Союзу / В.С. Коваль // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. — 2003. — № 1 (5). — С. 190-192.
8. Аболин О. Ю. Всемирный и европейский федерализм: вероятные перспективы / О. Ю. Аболин // Полис. — 1994. — № 5. — С. 142—148.

9. Endo K. The Principle of Subsidiarity: From Johannes Althusius to Jacques Delors [Електронний ресурс] / Ken Endo. — Hokkaido University, 1993. — Режим доступу: [http://eprints.lib.hokudai.ac.jp/dspace/bitstream/2115/15558/1/44\(6\)_p652-553.pdf](http://eprints.lib.hokudai.ac.jp/dspace/bitstream/2115/15558/1/44(6)_p652-553.pdf)
10. Метаморфози влади: Пер. с англ. / Э. Тоффлер. — М. : ООО «Издательство АСТ», 2003. — 669, [3] с. — (Philosophy).
11. Мальгин А. В. Украина: соборность и регионализм / А.В. Мальгин. — Симферополь : Сонат, 2005. — 280 с.
12. Гьофе О. Справедливість і субсидіарність : Виступи в Україні / Отфрід Гьофе. — К. : Альтерпрес, 2004. — 144 с.
13. Burgess M. Federalism and European Union : the Building of Europe 1950-2000 / Mihael Burgess. — London and New York: Routledge, 2000. — 285 с.

Радченко Леся Миколаївна,

*кандидат політичних наук, викладач кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова*

УДК 323.2

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ПОЛІТИЧНІ ІНТЕРЕСИ І ПОЛІТИЧНІ ПОТРЕБИ В ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ СУСПІЛЬСТВА

У роботі аналізується місце і роль політичних інтересів і потреб у політичному житті суспільства. Сформовано змістовну частину понять „політичні інтереси” і „політичні потреби”. Досліджено проблему їх співвідношення.

Ключові слова: *потреби, інтереси, політичне життя суспільства, політичні інтереси, політичні потреби.*

В работе анализируется место и роль политических интересов и потребностей в политической жизни общества. Сформировано содержательную часть понятий "политические интересы" и "политические потребности". Исследована проблема их соотношения.

Ключевые слова: *потребности, интересы, политическая жизнь общества, политические интересы, политические потребности.*

The paper analyzes the place and role of political interests and political needs of society. Formed the content of the concepts "political interests" and "political demands". Defined the problem of their relations.

Keywords: *needs, interests, political society, political interests and political needs.*

Політичне життя суспільства є однією із найширших категорій політології, яка охоплює всю політичну сферу та її елементи, дає можливість відобразити їх динамізм і стабільність; є однією із основних сфер суспільного життя, пов'язана з діяльністю й відносинами індивідів і соціальних спільнот, створених ними політичних інститутів для виявлення інтересів соціальних суб'єктів, а також боротьба за їх реалізацію через посередництво політичної влади у процесі політичного розвитку. У „Політологічному енциклопедичному словнику” (2004) подано наступне значення: „політичне життя – річ різноманітна, різновекторна, що визначається, насамперед, економічними і соціальними чинниками. Політичне життя суспільства – це сукупна діяльність індивідів, соціальних прошарків, груп, класів та інших спільнот, через які відбувається формування, функціонування і перетворення політичної системи суспільства з метою організації та використання політичної влади для реалізації своїх інтересів. Політичне життя є підсистемою суспільства, певною цілісністю її елементів, видів та форм проявів, діяльністю. Це сукупність всіх політичних явищ, що функціонують у суспільстві. Воно охоплює